

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Identita mladého bezdomovce

Identity of young homeless person

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Drahoňovský

Autor:

Šárka Kadeřábková

Praha 2023

Poděkování

Velké poděkování náleží především mému vedoucímu práce PhDr. Janu Drahoňovskému, za jeho cenné rady, nápady a zajímavé poznámky k mé bakalářské práci a za velkou trpělivost při vedení mé práce. Dále bych ráda poděkovala personálu a klientům Nízkoprahového denního centra v Benešově, kde mi poskytli možnost vypracování výzkumu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Identita mladého bezdomovce“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 5. 2023

Šárka Kadeřábková

.....

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá životními příběhy mladých osob bez přístřeší. V první kapitole teoretické části se zabývá definicí nejdůležitějších pojmů této problematiky. Druhá kapitola poukazuje na způsob právního ukotvení bezdomovectví v České republice a zákony s ním blízce související. Ve třetí kapitole je představen systém služeb poskytujících pomoc osobám bez přístřeší a jejich stručná definice. Pojetí osobnosti mladého bezdomovce z psychologického pohledu je nastíněn ve čtvrté kapitole a závěrem, tedy v kapitole páté, je představeno několik nejčastějších příčin bezdomovectví u mladých lidí.

Druhou část bakalářské práce představuje část praktická. Ta obsahuje kvalitativní výzkum na mladých osobách. Cílem výzkumu je poukázat na příčinu ztráty bydlení, vnímání sebe samého z pohledu společnosti a motivaci jedince na návrat do společnosti.

Klíčová slova

Bezdomovectví, bezdomovec, chudoba, motivace, mladí lidé

Annotation

The presented bachelor's thesis deals with the life stories of young homeless people. In the first chapter of the theoretical part, it deals with the definition of the most important concepts of this issue. The second chapter points out the legal anchoring of homelessness in the Czech Republic and the laws closely related to it. In the third chapter is presented the system of services providing assistance to homeless persons and their brief definition. The concept of the personality of a young homeless person from a psychological point of view is used in the fourth chapter, and finally, in the fifth chapter, several are presented the most common causes of homelessness among young people.

The second part of the bachelor thesis is the practical part. This includes qualitative research used on young people. The aim of the research is to point out the cause of the loss of housing, the perception of oneself from the point of view of society and the individual's motivation to return to society.

Keywords

Homelessness, homeless person, poverty, motivation, young people

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Terminologické vymezení.....	10
1.1. Bezdomovectví.....	10
1.1.1. Počet bezdomovců.....	11
1.1.2. Typologie dle ETHOS.....	12
1.1.3. Historie.....	13
1.2. Chudoba.....	14
2. Právní úprava bezdomovectví v ČR.....	16
3. Systém služeb nabízených osobám bez domova.....	18
3.1. Terénní programy.....	18
3.2. Noclehárna.....	19
3.3. Nízkoprahové denní centrum.....	19
3.4. Azylový dům.....	20
3.5. Terapeutická komunita.....	20
4. Osobnost mladého bezdomovce.....	22
5. Souvislosti bezdomovectví mladých lidí.....	24
5.1. Rodinné zázemí.....	24
5.2. Závislosti.....	25
5.3. Nízká pracovní kvalifikace.....	25
5.4. Dluhy.....	26
5.5. Vliv okolí a partnera.....	26
5.6. Trestná činnost.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
6. Metodologie výzkumu.....	28
6.1 Kvalitativní výzkum.....	28
6.1.1 Rozhovor a pozorování.....	29
6.2 Cíl výzkumu.....	30
6.3 Výzkumné otázky.....	31
6.4 Výzkumný vzorek a místo.....	31
7. Samotný výzkum.....	32
8. Analýza dat.....	40
9. Diskuse.....	44
9.1 Hodnocení výsledku výzkumu.....	44

9.2	Reflexe výzkumníka ke sběru dat.....	44
9.3	Ochrana výzkumníka při sběru dat	46
	Závěr	47
	Seznam použité literatury a dalších zdrojů	48

Seznam zkratk

NDC	- nízkoprahové denní centrum
apod.	- a podobně
tj.	- to je/jsou
MPSV	- Ministerstvo práce a sociálních věcí
ČR	- Česká republika
ETHOS	- Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR
FEANTSA	- Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci
Sb.	- sbírky
č.	- číslo
čl.	- článek
odst.	- odstavec
EU	- Evropská unie
tzv.	- takzvaně
ČAS	- Česká asociace streetwork
kol.	- kolektiv
VTOS	- výkon trestu odnětí svobody
ÚP	- úřad práce
ČD	- České dráhy
JIP	- jednotka intenzivní péče

ÚVOD

„Nebudete bez chudých v zemi vaší, protože přikazuji tobě, abys ochotně otvíral ruku svou bratru svému, chudému svému a nuznému svému v zemi své.“ (Pátá kniha Mojžíšova 15,11)

Chudoba je nedílnou součástí jakékoliv společnosti už po celá staletí. Jak může být zřejmé z citátu uvedeného na začátku mé práce, není doby, v které by chudoba nezaujímal svou pozici. Její míra však nezná mezí a s mírou chudoby také přichází pojem bezdomovectví, a to jako stav pádu na samé finanční, posléze i společenské dno. Ač tu dnes sedíme v teple a komfortu našeho běžného života, kterým tak rádi opovrhujeme, nikde není dáno, že i my nebudeme obětí krize, která nám ukáže takzvanou obrácenou stranu mince. Proto bych touto prací ráda nastínila, jak tenká může být hranice mezi stavem pohody a stavem úplného životního propadu, což ráda ukážu na několika životních příbězích svěřených do mých rukou během rozhovorů s mladými lidmi žijícími se stigmatem „bezdomovec“.

Pokud řekneme slovo „bezdomovec“, ne jeden z nás si představí špinavě oděného, sešlého člověka, potulujícího se po městě či někde na nádraží, žadonícího o pár drobných. To však vždy není pravdou. Bezdomovci, jinak nazývaní osoby bez domova (homeless) nebo osoby bez přístřeší (roofless), mohou být muži, ženy i děti, a důvody, proč se ocitli v této situaci, jsou různé. Lidé, kteří se ocitnou bez domova, ztratí nejen střechu nad hlavou, ale často i svou důstojnost a možnost být plnohodnotnou součástí společnosti, do které se dostat zpět není tak jednoduché, jak se může zdát.

Velkým tématem této práce je MOTIVACE. A to konkrétně motivace bezdomovce na návrat do „normálního“ života daného sociokulturními normami společnosti a kultury, v které tento jedinec žije. Tyto normy jsou ovlivňovány spoustou aspektů a jsou vázány ke každé sociální skupině. Zároveň jsou ovlivňovány i plynutím času. Což znamená, že chování, které je normální pro temperamentního Itala, nebude normální pro nás v Čechách, ale v rámci jeho státu se bude chovat společensky přijatelně. To samé však platí i pro společnost bezdomovců. I oni mají své vzorce chování, nad kterými nemusí ani přemýšlet, což pro většinovou společnost může působit nepředstavitelně, a právě zde vzniká velký společenský problém. Je tedy značně obtížné bezdomovce přesvědčit, aby svou situaci přehodnotil, zamyslel se nad ní a začal uvažovat nad změnou svých priorit a postojů ve

prospěch jeho osoby a v neposlední řadě i ve prospěch většinové společnosti. Existuje však nějaká možnost, jak takového člověka pozitivně namotivovat? I na to poukážu v praktické části své práce.

Výběr právě mladých lidí k mé práci nebylo žádnou náhodou. Vzhledem k tomu, že se podle Vágnerové (2000) nacházím ve věkové kategorii mladých dospělých, vnímám, že se mě toto téma velmi silně dotýká. Cítím se být částečně odpovědná za pomoc a porozumění jejich problematice více do hloubky a také ji nastínit Vám, čtenářům mé práce. Na své poslední praxi při studiu vysoké školy jsem měla skvělou příležitost spolupracovat s nízkoprahovým denním centrem, kde jsem měla možnost prohlédnout hlouběji do nitra problematiky bezdomovectví, což mi dnes umožňuje vytvořit si nadhled při dalším studování a předávání svých dosud získaných zkušeností dál. Při práci s jakoukoliv sociální skupinou zjistíte, že každá mince má dvě strany a že nic není tak, jak se může na první pohled zdát. Tímto chci říct, že i práce s osobami bez přístřeší má svá pozitiva, která obohatí náš život i přes stín veškerých úskalí, které mohou nastat. Mým cílem je tedy objasnění, jak mladí bezdomovci v dnešní době přistupují ke svému životu, jak s ním nakládají a jestli vůbec vnímají svůj život jako stav, kde by mělo dojít ke změně.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Terminologické vymezení

Tato kapitola má za úkol uvést čtenáře této práce do nitra problematiky pomocí definování jednotlivých pojmů, které jsou důležitým prostředkem k porozumění daného tématu. Veškeré definice jsou objektivně uváděny z pohledu několika zdrojů s důrazem na kulturní a historické souvislosti, neboť se problematika bezdomovectví během let transformovala do podoby, v které ji můžeme znát dnes. Pravdou ale zůstává, že na téma bezdomovectví nevzniká literatura v nějakém hojném počtu. Spíše stále jako téma sečkává, než nastane neodkladná doba pro jeho důkladnější řešení.

1.1. Bezdomovectví

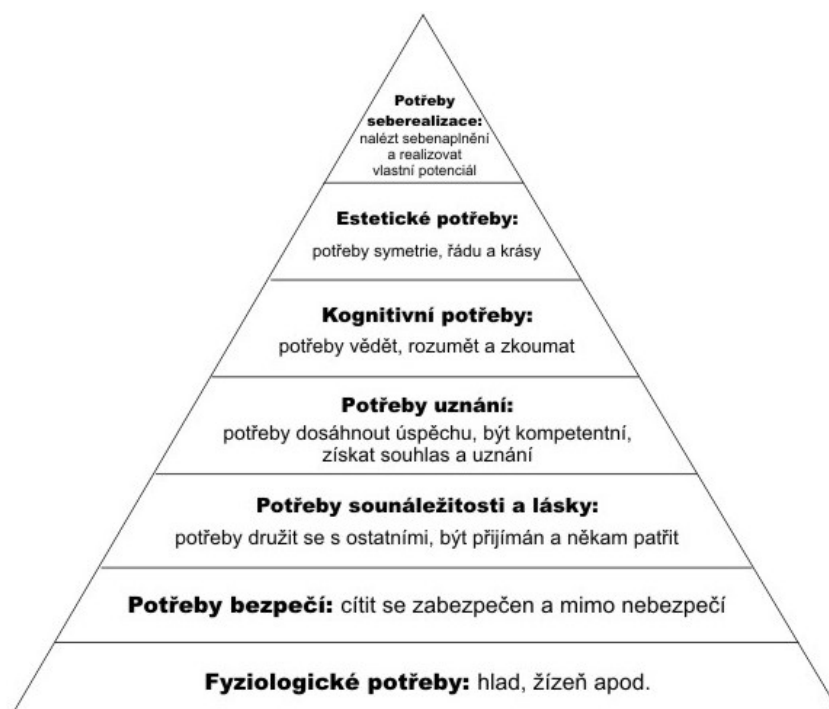
Bezdomovectví je jedním z mnoha sociálních problémů vyskytujících se všude po celém světě. Více nebo méně ovlivňuje chod společnosti a z části tak může poukazovat i na míru finančního blahobytu v daném státě. Všeobecně je společností vnímáno jako jevem negativním, se kterým je nutné pracovat a redukovat ho, aby nedošlo k tak nekontrolovatelnému nárůstu jako v dnešní době v Los Angeles. V místních ulicích to totiž začíná vypadat spíše jako stanový tábor plný lidí na pokraji svých sil. (ČT24, 2023)

Abychom si upřesnili, o co se skutečně jedná a co zahrnuje tento pojem, je důležité si ho správně definovat. To ale není zas tak jednoduché, neboť k tomu jednotliví autoři přistupují odlišně a všeobecně platící definice dosud neexistuje. Toto ovlivňuje i míra proměn jednotlivých aspektů bezdomovectví během let. Můžeme však vycházet z prvků, které se napříč definicemi uvádí a shodují se.

Všeobecným faktem, týkajícím se bezdomovectví, je zajištění absence domova (apod. nevyhovující či nejisté obydlí). Matoušek (2013) i Vágnerová (2018) uvádí, že bezdomovectví je extrémním projevem sociální nerovnosti, a tudíž i sociálního vyloučení a o tento samý fakt se opírají i Kliment a Dočekal (2016). Vágnerová (2018) dále poukazuje na nedostatek stabilních vztahů s blízkými lidmi, které by evokovaly v člověku pocit jistoty a bezpečí. Souhra veškerých těchto aspektů vzbuzuje pocit nesounáležitosti se společností a její odcizování. Osoby tedy nemají naplněné základní životní potřeby dle Maslowovy pyramidy potřeb. S obtíží dokážou uspokojovat fyziologické potřeby. Velký

problém nastává při snaze dosažení pocitu bezpečí. Vzhledem k nejistotě či úplné absenci domova, nemají dané bezpečné životní podmínky. V případě, že nejsou uspokojovány nižší patra pyramidy, nemohou být úspěšně naplňovány potřeby ve vyšších políčkách a život tedy ztrácí na svých kvalitách.

Obrázek 1: Maslowova pyramida

Zdroj: Vysekalová, 2011

1.1.1. Počet bezdomovců

Pokud bychom se chtěli dopídit po opravdovém počtu bezdomovců na našem území, nebude to tak jednoduché. V rámci Sčítání lidu, domů a bytů je velmi obtížné tuto kategorii respondentů zachytit a zaznamenat. Dosavadní výsledky sčítání je možné dohledat, její výsledky nám ale podsunou velmi zkreslené informace.

Tabulka 1: Porovnání sčítání lidu

Rok sčítání	Bydlící osoby celkem	V tom			Osoby bez domova
		V bytech	V zařízeních	Mimo byty a zařízení	
2001	10 230 060	10 101 302	71 181	57 577	x
2011	10 425 064	10 144 961	194 456	85 647	11 496
2021	10 520 441	10 104 385	187 578	228 478	3 726

Zdroj: ČSÚ – Sčítání 2021

I když dostupná tabulka ukazující Sčítání 2021 nastiňuje, že se bezdomovectví v České republice od roku 2001 zlepšilo, bohužel tomu tak není. O podrobnější sečtení se pokusilo MPSV v dubnu roku 2019, které si ve svém jednání vedlo o něco lépe. Dali si práci s oslovením širokého spektra organizací pracujících s bezdomovci, a to ovlivnilo velmi podstatně výsledek. Oslovili nejen noclehárny a azylové domy, ale i vězeňská a zdravotnická zařízení. Sami v závěru jejich výzkumu uvedli: „*Dle našich dat se na území ČR na jaře roku 2019 vyskytovalo celkově zhruba 23 830 osob bez domova výše uvedených kategorií, z toho 2 600 dětí.*“ Stále ale musíme počítat s pravděpodobností, že nebylo zaznamenáno 100 % z teoretických respondentů. Proto se dá odvodit, že opravdové počty mohou být ještě větší a zároveň s růstem počtu obyvatel a nynější ekonomickou situací v ČR sílit.

1.1.2. Typologie dle ETHOS

Bezdomovectví můžeme rozdělovat do různých kategorií, podle aspektů, které jsou pro něj typické. Tohoto rozdělení se ujalo několik českých odborníků, kteří své vědění aplikovali do své literatury. Jedno z jednodušších rozdělení hojně používaných v České republice uvádějí manželé Hradečtí (1996), kteří rozdělují bezdomovectví na zjevné, skryté a potencionální. S tímto rozdělením se často setkáváme i při studiu středních škol se zaměřením na sociální práci. V případě, že nám ale toto rozdělení nevyhovuje a snažíme se jít hlouběji, nabízí se nám typologie dle ETHOS, tedy Evropské typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Tato typologie byla vytvořena roku 2007 evropskou federací FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci).

Typologie ETHOS představuje ve své koncepci 3 typy oblastí, které se podílejí na vzniku bezdomovectví. Rozděluje je na fyzickou, sociální a právní oblast. Přičemž fyzická oblast se zaměřuje hlavně na formu bydlení, v které se jedinec či celá rodina vyskytují. Sociální oblast, jak můžeme poznat z názvu, klade důraz na soukromí, které obývané prostředí představuje. Tím je myšleno, zda může jedinec komfortně budovat sociální vztahy s okolím. Poslední oblast, je oblastí právní, a tedy v jakém právním vztahu je obydlí vůči jeho obyvateli (tj. vlastnictví, nájem,...). (MPSV, 2021)

Dále uvádí definici 4 koncepčních kategorií, rozdělující formy vyloučení z bydlení:

- *Bez střechy – tj. osoby přebývající na ulici nebo v noclehárně*

- *Bez bytu – tj. osoby v ubytovnách pro bezdomovce, pobytových zařízeních pro ženy, ubytovnách pro imigranty, před opuštěním instituce a uživatelé požívající dlouhodobější podpory*
- *Nejisté bydlení - tj. osoby žijící v nejistém bydlení, ohrožené vystěhováním či ohrožené domácím násilím*
- *Nevyhovující bydlení - tj. osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách (squaty), nevhodném bydlení nebo v přelidněném bytě (MPSV, 2021)*

Každá z těchto kategorií má přiřazenou i bližší specifikaci a národní subkategorii, která její popis rozšiřuje a blíže specifikuje. Momentálně se jedná o nejaktuálnější a nejpodrobnější rozdělení bezdomovectví v České republice.

1.1.3. Historie

Pokud zabrouzdáme do samotné historie, zjistíme, že bezdomovectví doprovází lidské životy už od nepaměti. Popisování něčeho, co bychom dnes přirovnali k bezdomovectví je již znázorněno do jisté míry i v Bibli. Jedná se o příběh Kaina a Abela, a tedy jejich bratrovraždy, kdy je Kain vyloučen ze společnosti na základě svého chování a tím je odsouzen k vyhnanství. Na základě svého stigmatu je společností odsuzován a má velký problém s následným začleněním. (Bible in Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) Tento vzorec vyloučení ze společnosti můžeme stále vnímat jako aktuální až dodnes.

Průřezem všemi staletími se ve společnosti nacházeli jednotlivci, kteří byli buď společensky nepřizpůsobiví nebo se nacházeli na pokraji chudoby z hospodářských či jiných důvodů. Během let narůstal počet obyvatel a tím se částečně ovlivňoval jejich blahobyt. Největší nárůst obyvatel byl zaznamenán v 15. století. V tu dobu se o tzv. bezzemky starala šlechta, a to v případě, že pro ně osoby bez domova pracovaly. (Tomeš, 2010) Ale bezdomovectví tak, jak ho známe dnes, se začalo objevovat v období okolo 19. století, a to tedy v období průmyslové revoluce. V tuto dobu se rozpoutala velká vlna migrace lidí z vesnic směrem do měst z důvodu zajištění práce, bydlení a lepšího života. Tím odstartoval nárůst potulování se těch nejchudších z nejchudších na ulicích. O takové osoby se začaly dobrovolně starat různé církevní řády a dobrovolné organizace. Tvořily tedy pomyslnou záchrannou sociální síť. Stát si těchto lidí začal všimnout o něco později, a tedy v roce 1862, kdy se v Říšském obecním zákoně ocitl článek č. II., který pravil: „Každý občan státní měj v některé obci právo domovské. Záležitosti domovské ustanoví

se zvláštním zákonem říšským.“ Tím pádem měla každá obec povinnost starat se do určité míry o každou osobu přihlášenou na svém území.

Keller (2013) považuje za průlomové období rok 1948. Vzhledem k nástupu totalitního režimu, který úplně odmítal jakékoliv projevy chudoby a bezdomovectví, byly tyto problémy na první pohled odstraněny. Byly zrušeny pomocné a charitativní organizace, neboť neměly dle politického systému uplatnění. Jakýkoliv občan tehdejšího Československa, který odmítal pracovat, se nazýval „příživník“, takovému člověku hrozilo až vězení z důvodu jeho nezájmu vůči práci. Některé podnikové ubytovny, které sloužily jako ubytování pro pracovníky daného podniku, však byly ochotné ubytovávat i občany z ulice a skrývat tak tento problém. Tématu bezdomovectví za dob socialistického režimu se dotýká krátký dokumentární film „...Aby si lidé všimli“ z roku 1988 v režii Vladislava Kvasničky. Uvádí v něm pohled na punkery za dob hroučícího se komunismu a jejich přespávání v kanálech či výtahových šachtách.

Netrvalo dlouho a po Listopadové revoluci v roce 1989, se zánikem socialismu, se opět začal objevovat roky popíraný problém bezdomovectví. Na ulici se začali postupně dostávat lidé, kteří byli v období socialismu tzv. formálně zaměstnání v tehdejších podnicích, poté lidé propuštěni na základě amnestie a v neposlední řadě lidé, kterým zkrachovaly podniky či byly privatizovány. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) Na tuto skutečnost reagovali církve a různé neziskové organizace. Činnost státu se pomalu přidávala postupem let, neboť důležitost součinnosti více subjektů dohromady nabírala více a více na nutnosti. (Keller, 2013)

1.2.Chudoba

Chudoba je velmi relativní pojem. Pro každého z nás může znamenat něco jiného. Náš pohled je ovlivňován hranicí osobního komfortu, na kterou jsme ve svém životě zvyklí. Někdo si ji může představovat v podobě vyhublých afrických dětí a někdo ve svém životě, kdy přežívá od výplaty k výplatě. Pokud bychom hledali opravdovou hranici chudoby v ČR, našli bychom ji definovanou v zákoně 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Tento zákon uvádí dva pojmy, které míru chudoby stanovují. Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních

potřeb na úrovni umožňující přežití. Ani jedno však **nezahrnuje** nezbytné náklady na bydlení.

V sociální politice chudoba označuje sociální status člověka vyznačující se hmotným nedostatkem. Jedná se tedy o sociální jev (patologický jev), který je běžně společností považován jako sociální problém. Je to také jeden z problémů, který postihuje většinu bezdomovců, je to tedy jeden z aspektů, kvůli kterým není tak jednoduché změnit svou životní situaci. (Průdková, Novotný, 2008) Chudoba je v různých koncepcích měřena a různě definována. Definice dle EU zní: „*Chudí jsou lidé, domácnosti, skupiny osob, kteří disponují tak malým objemem materiálních, kulturních a sociálních prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v členské zemi, v níž žijí, považován za přijatelné minimum.*“

Chudobu můžeme rozdělit na dvě kategorie, kterými jsou chudoba relativní a chudoba absolutní. Relativní chudoba je stav, kdy jedinec nebo rodina uspokojují své sociální potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti. Na rozdíl od toho chudoba absolutní je stav, kdy jedinec není schopen uspokojit své nejzákladnější potřeby, jako je zajištění potravy a ošacení a je tedy ohrožen na zdraví a životě. Absolutní chudoba se vyskytuje například v rozvojových zemích. (Tomeš, 1996)

2. Právní úprava bezdomovectví v ČR

Když zabrouzdáme do právního systému České republiky a budeme vyhledávat právní úpravu bezdomovectví, tak po chvíli zjistíme, že hledáme marně. Bezdomovectví jako pojem v české legislativě nemá své ukotvení. Můžeme ale narazit na „osoba bez přístřeší“ nebo „osoba bez státní příslušnosti“, kterými se zabývají některé zákony. Samotné pojmy, ale nejsou nijak specifikovány, takže si pod jejím významem můžeme představit prakticky cokoli. Taková mezera v zákonodárství je evidována už poměrně dlouhou dobu, i někteří z odborníků na tento problém poměrně často poukazují, ale zatím bezúspěšně.

V **Listině základních práv a svobod** najdeme články zaručující právo na ochranu zdraví a sociální zabezpečení, ale žádný zákon blíže nezaručuje právo na bydlení. Tudíž zajištění obydlí není nutností. Z toho vyplývá, že se osoba nemající domov potuluje po městě a k přespaní musí využít ulici anebo pomocné organizace. Z dlouhodobého pohledu má osoba vedený pobyt na místě, kde doopravdy nepobývá a je tedy obtížné ji někde zastihnout. Takové počínání může vést i k situaci, kdy je na osobu uvalena exekuce a exekutoři zaklepu na rodinu žijící na místě údajného pobytu viníka a podobných nepříjemných situací může nastat více. V některých případech má vedené trvalé bydliště na adrese městského úřadu, v jehož okrese se vyskytuje. (Průdková, Novotný, 2008) Dále se osoby bez domova mohou opírat o Usnesení č.2/1993, čl.30, odst.2, které zaručuje, že každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Dalším zákonem, který se dotýká problematiky bezdomovectví je i **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**, který má za účel poskytovat pomoc a podporu fyzickým osobám v nepříznivé životní situaci. Ustanovuje jednotlivé sociální služby, které jsou osobám bez přístřeší zajišťovány, a to tedy služby sociální prevence či sociální péče. Veškeré tyto služby jsou poskytovány na základě předchozího sociálního poradenství, které důležité pro následnou pomoc. Služby, o které se v tomto případě jedná, jsou hlavně nízkoprahová denní centra, noclehárny, krizová centra, terénní programy anebo často s bezdomovectvím spojená kontaktní centra určená pro osoby se závislostí. Veškeré tyto služby musí vycházet z individuálních potřeb občana a musí být poskytovány v jeho zájmu a v náležité kvalitě.

Zákonem upravujícím veškeré okolnosti související s výplatou peněžitých a hmotných dávek sociální péče **zaštit'uje zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení** (ve znění pozdějších předpisů). Upravuje náležitosti důležité pro vznik a rozsah nároku na jejich užívání. Původní znění tohoto zákona bylo zrušeno k 1.1.2012.

Dávky nejvíce využívané osobami bez přístřeší zastřešuje **zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi**. Hlavním účelem tohoto zákona je pomoci osobám s nedostatečnými příjmy a motivovat je k jejich aktivní snaze si zajistit prostředky pro obživu vlastní silou. Nejdůležitějším účelem tohoto zákona je zabránit sociálnímu vyloučení občana ze společnosti, což je často velmi náročné. Abychom věděli, pro koho je tento zákon přesně určený, musíme si definovat v čem hmotná nouze vůbec spočívá. Hmotná nouze je tedy stav, kdy chudoba překročila únosnou mez a člověk je ohrožený na životě, zdraví a jsou ohrožené i jeho oprávněné zájmy. (MPSV, 2023) Pokud je jedinci hmotná nouze přiznána, vyvstává nárok na některou ze tří dávek, kterými jsou:

- Příspěvek na živobytí
- Doplatek na bydlení
- Mimořádná okamžitá pomoc

Všechny tyto dávky jsou vypláceny úřadem práce, který je nutné o dávku požádat na předepsaném tiskopise.

Jako poslední uvedu **zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu**, který je důležitý v návaznosti na předchozí dávky pomoci v hmotné nouzi, kdy je pro jejich uznání a výpočet potřebné životní minimum, které jsme si definovali v kapitole 1.3 Chudoba. Pro rok 2023 bylo životní minimum pro jednotlivce valorizováno na částku 4860Kč a existenční minimum na částku 3130Kč. (MPSV, 2023)

3. Systém služeb nabízených osobám bez domova

Již v předcházející kapitole jsme měli možnost zhlédnout některé ze služeb, které jsou poskytovány osobám bez domova. Jedná se o služby, které představují jednu z forem sociální pomoci. Tyto služby jsou uzpůsobeny tak, aby zvýšily kvalitu klientova života a zahrnují několik funkcí:

- a) *Aktivizační – snaha o převzetí odpovědnosti ze vzniklé sociální situace sama na sebe*
- b) *Ochrannou – ochrana práv uživatelů*
- c) *Koordinační – zajištění informovanosti o pomoci a její dostupnost*
- d) *Kompenzační – vyrovnání nerovností*
- e) *Preventivní – předcházení sociálního vyloučení, popř. jeho prohloubení*
- f) *Rehabilitační – sociální služba napomáhá k nápravě a návratu jedince do společnosti a běžného života*

(NSRSS ČR, 2016-2025)

Máme spoustu dalších dělení, díky kterým se můžeme v systému služeb vyznat. Další dělení rozděluje služby na základě místa jejího poskytování a to na:

- terénní, které poskytují svou pomoc v přirozeném prostředí klienta (tj. terénní programy př. streetwork)
- ambulantní, na které klient dochází (tj. noclehárny, nízkoprahová denní centra, kontaktní centra)
- pobytové, kde klient v určitém období svého života žije (tj. azylové domy, terapeutické komunity)

(NSRSS ČR 2016-2025)

3.1. Terénní programy

Terénní programy jsou jednou ze služeb určených problémovým skupinám, které jsou ohroženy na zdraví a životě svým rizikovým způsobem života. Cílovými skupinami jsou tedy uživatelé návykových látek a omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je aktivně vyhledávat ohrožené skupiny a nabízet jim svou pomoc spočívající

například ve zprostředkování sociálního kontaktu a skutečností spojených s uplatňováním práv a oprávněných zájmů. Pomoc probíhá bezúplatně a může probíhat i anonymně. (MPSV, 2020)

Pomocí tzv. streetworkerů jsou vyhledáváni a kontaktováni případní klienti v jejich přirozeném prostředí, tj. park, nádraží, tunely, Podle ČAS spočívá vyhledávací funkce v tom, že pracovník aktivně vyhledává své klienty za účelem s nimi navázat kontakt a celý proces spěje k vytvoření zakázky. Během vyhledávání klienta probíhá i mapování daného území.

3.2. Noclehárna

Noclehárny (dle č. 108/2006 Sb., zákona o sociálních službách) poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.

Na klienta nejsou kladeny nějaké větší nároky. Většinou se jedná o pomoc, která pro klienta není nijak finančně náročná a zahrnuje poměrně široké spektrum pomoci. Součástí je jednoduchá strava, hygiena, pomoc s řešením klientovi situace a následné přenocování.

3.3. Nízkoprahové denní centrum

Služba nízkoprahového denního centra je cílená na osoby bez přístřeší nebo osoby výrazně sociálně znevýhodněné. Jedná se o ambulantní službu, do které klient přichází v případě zájmu za účelem využití jejich služeb a respektování vnitřních pravidel služby. S každým novým klientem je vedený vstupní pohovor spojený se založením klientova spisu. Sociální pracovník má povinnost s klientem vypracovat individuální plán, kterému se budou společně věnovat, aby docházelo k pokroku v klientově životě s vidinou návratu do společnosti.

Za malý poplatek stanovený zřizovatelem je klientovi poskytnuta jednoduchá strava ve formě například polévky, dále může využít služeb jako je vyprání oblečení, využití sociálního šatníku a vykonání hygieny. V návaznosti na otevírací dobu může klient využívat pobytu v NDC podle vlastního uvážení, kde často bývá k dispozici i malá kuchyňka pro vlastní potřebu.

Po celou dobu je možné využít pomoci sociálních pracovníků, kteří poskytují základní poradenskou činnost zaměřenou na požadavky klienta. Mohou tedy pomoci s vyhledáním zaměstnání, zajištění lékařské péče a mnoho dalšího spojeného s návratem do společnosti. (KOTEC o.p.s., 2023)

3.4. Azylový dům

Azylové domy jsou pomyslnými odrazovými můstky při návratu klienta do společenského života. Poskytují ubytovací služby za velmi nízkou cenu pro osoby sociálně potřebné, jako jsou ženy s dětmi, osoby bez přístřeší nebo celé rodiny s dětmi. Jejich činnost se podobá ubytovnách, ale s výrazným rozdílem ceny a doprovodných služeb. Mimo pobytové služby nabízejí i poradenskou činnost a doprovázení při zařizování osobních záležitostí jednotlivců. I azylové domy jsou vázány na sociální pracovníky, kteří s klienty vytvářejí individuální plán s cílem návratu a posun klienta do společnosti. Provozovateli azylových domů bývají často neziskové nestátní organizace nebo církve. (Šance Dětem, 2023)

3.5. Terapeutická komunita

Terapeutickou komunitou rozumíme skupinu lidí, které pojí nějaký stejný zájem a obývají společně po určitou dobu nějaký objekt vzdálený od civilizace. Během pobytu je nutné dodržovat interní nastavená pravidla a udržovat chod společenství. Často souvisí s chováním zvířat, pěstování rostlin a mnoho dalších aktivit. Je zde poskytována strava, ubytování, zprostředkování sociálního kontaktu a terapeutické služby. Členové komunity jsou účastníky psychoterapií a sociálních terapií, aby při návratu do společnosti zvládli správně fungovat. Tyto komunity bývají určeny osobám psychicky nemocným, závislým na návykových látkách, alkoholu atd. Pomoc je zprostředkovávána pomocí sociálních pracovníků, terapeutů, psychologů, zdravotních pracovníků a dalších. Pobyt pacienta v terapeutické komunitě může trvat rok a více a její využívání probíhá za úhradu. (MPSV, 2020)

Je také důležité zmínit, odkud taková pomoc přichází. Nejen že pomoc výše zmíněným znevýhodněným osobám poskytují různé nestátní neziskové organizace jako je například Naděje, Armáda spásy nebo Charita, ale svou úlohu zde hraje i pomoc státu. Za stát je zde myšlena činnost zaprvé obcí a krajů, které vyhledávají osoby potřebující pomoc a vytváří tak

vhodné podmínky pro správný chod pomoci. Zadržím zde vnímáme i činnost Ministerstva práce a sociálních věcí, jejímž hlavním úkolem je příprava dlouhodobých systémových opatření a příslušných právních předpisů, a dále také podpora rozvoje kvality poskytovaných sociálních služeb. V neposlední řadě svou pomoc mohou poskytnout i fyzické osoby. (MPSV, 2020)

4. Osobnost mladého bezdomovce

Společnost je rozdělena do různých vrstev a do různých věkových kategorií. Každá kategorie má svá specifika a vzájemná odlišnost je jasnou součástí. Každá generace přichází neodmyslitelně s novými typy a vzorci chování, kterými se řídí. Prezentování se mladých lidí je vždy svým způsobem specifické, nové a pro starší generaci lehce nepochopitelné. Jak bylo již zmíněno, své rysy mají i jednotlivé společenské kategorie a mladí bezdomovci nejsou žádnou výjimkou.

Sociální skupina mladých bezdomovců má v posledních letech stoupající trend. Jak bylo uvedeno roku 2013 na Evropské konferenci s názvem *Investice do mladých lidí jako záchrana ztracené generace v Evropě: klíčové politiky a praxe při řešení bezdomovectví mladých lidí*, bezdomovectví mladých lidí je komplexní, a pokud nebude správně řešeno, může vést až k dlouhotrvajícímu bezdomovectví. V případě, že mladým bezdomovcům na samém počátku nebude zajištěna záchranná síť, bude těžké zapříčinit jejich absolutnímu sociálnímu propadu, z kterého často není návratu. Faktory ovlivňující příčinu sociálního propadu zasahují do spousty kategorií a často bývají ovlivněny již dětstvím a vyrůstáním jedince. Svou roli mohou hrát problémy rodičů, jakékoliv druhy týrání nebo nestabilní bydlení. Tyto zkušenosti si sebou jedinec nese po zbytek života a může být problém se s nimi vyrovnat a vzepřít se jim.

Jaká specifika však mladé bezdomovce dělí od zbytku populace? Osobnostní rysy člověka na ulici se velmi rychle mění. Chování, které dříve působilo jako standartní, často pozbývá na ulici svůj význam. Po dvou letech bytí bez domova se většinou jedinec sžije se svou sociální rolí a chová se v rámci jejích norem. Pro mladé bezdomovce ale tato potupná přeměna představuje velký zásah do jejich hodnotového žebříčku. Zprvu popírají svou opravdovou situaci a následně vyzdvihují bonusy jako je naprostá volnost a nezávislost. Neexistuje ale žádný přesný osobnostní vzorec, který by udával, jak se každý z nich chová. Jak uvádí Vágnerová a kol. (2013), každého ovlivňuje míra ztotožnění s pouliční subkulturou a lidmi, kteří jsou její součástí. Mladí lidé žijící na ulici již od adolescentního věku se většinou potýkají s narušením rozvoje vlastní identity.

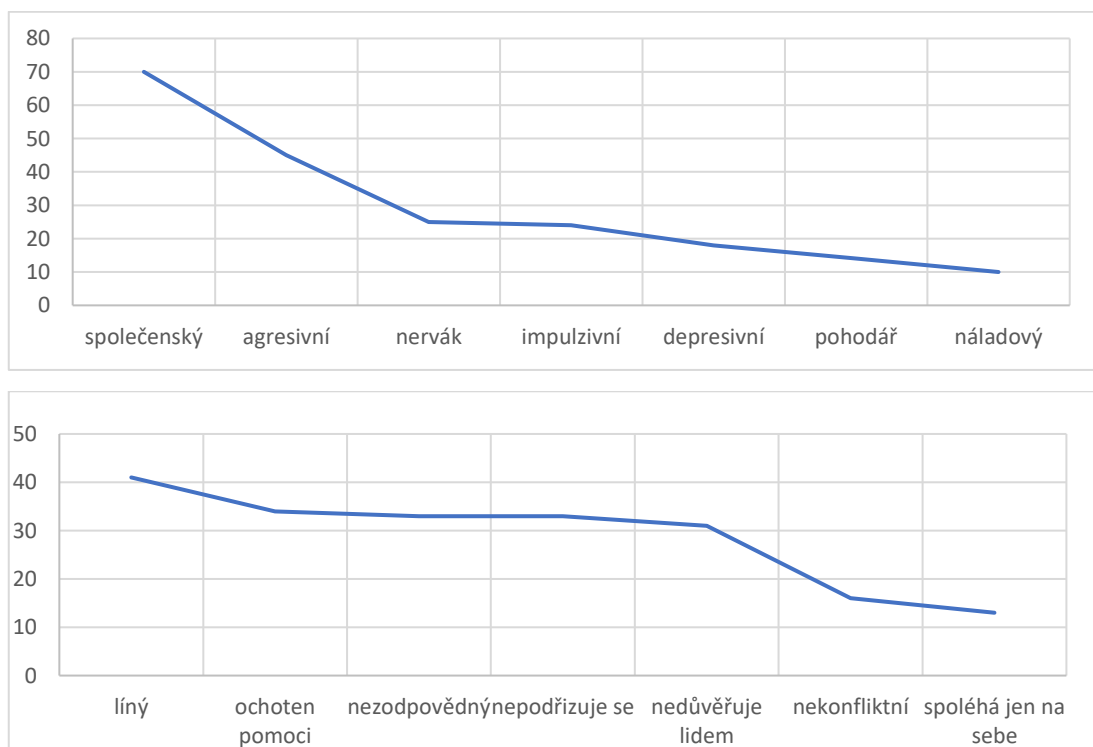
Vottová a Manion (2003) dle Vágnerové (2013) uvádí, že většina mladých bezdomovců má **tendenci neřešit své osobní problémy** a následně se jim snaží vyhýbat v snaze připravit se o negativní zážitek. Volí tedy cestu pasivity a následného úniku.

Vzhledem k tomu, že většinou náplň jejich života činí flákání, není nutné vykazovat jakékoliv úsilí v čemkoliv. Takové chování jim často nepřivádí toužený výsledek.

Další z osobnostních znaků mladých bezdomovců bývá **extraverze**. Ta jim pomáhá v navazování vztahů poměrně lehkou cestou, ač vztahy nečiní nějaká větší pouta mezi jedinci. Bezdomovci sami o sobě často uvádějí, že jsou rádi ve společnosti a všeobecně tam, kde se něco děje. K extraverzi je přímo úměrně vázána jistá **impulzivnost**, která také ovlivňuje způsob jejich chování. Může se vyznačovat volnějším vztahem k normám, zkratkovitým chováním, nižší mírou spolehlivosti a sebekontroly. (Vágnerová, 2010)

Po spolupráci s osobami bez přístřeší si nelze nevšimnout určité míry lhostejnosti, které se projeví bez jakéhokoliv skrývání. Jedná se o lhostejnost ve všech směrech, a to tedy vůči sobě samému, druhým, ale i v pohledu na život. Za to může jejich **zvýšená hodnota psychoticismu**. Ta také souvisí i s veškerými problémy se sociální přizpůsobivostí a může vyústit i v **agresivitu**. S tím je opět spojena další osobností rovina projevující se vyšší mírou **neuroticismu**, což je zvýšená citová vypjatost a problém s usměrňováním vlastních pocitů. Souhra veškerých těchto aspektů pak ústí ve společensky neakceptovatelné chování. (Vágnerová a kol., 2013)

Obrázek č.2: Grafy znázorňující osobnostní rysy – četnost výskytu ve vyprávění

Zdroj: Vágnerová a kol., 2013, s.134

5. Souvislosti bezdomovectví mladých lidí

Většina ze sociální skupiny bezdomovců nejsou ve své situaci dobrovolně ze svého úmyslu. Je zde i určité procento těch, kteří by na svém životě nic neměnili a svůj život bez jakýchkoliv pravidel a povinností nadevše milují. Avšak o dobrovolných bezdomovcích, tedy tulácích, se v České republice tolik nemluví, respektive jsem o nich nenašla nějaké větší množství odborné literatury. Každopádně, dojít v životě k situaci, kdy je jedinec odkázán na pouliční život, za sebou většinou skrývá nějaký důvod, ne – li celou škálu důvodů. Z toho vyplývá, že je proces vyloučení ze společnosti multidimenzionální. (Hradečtí, 1996)

Co je v životě tak zásadní, že se přes to jedinec nedokáže přenést a zůstane na ulici? Nese svou významnou roli výchova v dětství? Na takové otázky odpověděla ve své knize Vágnerová se svými kolegy roku 2018. Jednotlivé příčiny rozdělili do bodů, které bývaly v příbězích jejich výzkumu nejčastější. Když se nad jednotlivými body zamyslíme, tak zjistíme, že fungují ve vzájemném propojení a nabalují se na sebe. Každý z bodů si proto uvedeme a přiblížíme. Svou roli zde hraje i odlišnost věku. Mladí bezdomovci přicházejí na ulici z jiných důvodů než ti v pozdějším věku.

5.1. Rodinné zázemí

„Rodina je přirozená primární malá sociální skupina. Rodina představuje biosociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti. Přitom je společností znovu a znovu ovlivňována a formulována.“ (Dunovský, 1986) V rodině vznikají veškeré nám známé hodnoty, vyznačuje se specifickými společenskými rolmi a plní své funkce, které jsou stěžejní pro rozvoj každého z nás. Její důležitost a nenahraditelnost je nesporná.

Pokud se zaměříme na dětství, rodinu a domácnost dnešního bezdomovce, tak zjistíme, že se téměř každý z nich potýkal s problémy v této oblasti. Tyto problémy mohly spočívat například v závislostech jednoho či obou rodičů, ale svou roli mohla hrát i náhradní výchova v ústavu, u prarodičů nebo třeba násilí v rodině. Jedince mohlo v rodině potkat jakékoliv patologické chování nějakého z příslušníků rodiny, které těžce ovlivnilo jeho pohled na život. Společné znaky vyplývající z takové výchovy tvoří špatně vytvořený hodnotový systém, téměř neosvojené způsoby správného chování a špatně zastoupená

mužská a ženská role při výchově. To vše negativně formuje osobu jedince, jeho dospívání a přivádí ho na cestu bezdomovce. Jen silná osobnost se dokáže vzepřít. Pokud v takové rodině vyrůstalo více dětí, je velmi pravděpodobné, že se všichni uchýlí na ulici a v tom případě je návrat alespoň jednoho z nich velmi nepravděpodobný. Ve chvíli, kdy se nemohou o svou rodinu opřít, neboť jim z této strany není poskytnuta záchranná síť, snaha je opravdu obtížná. (Vágnerová, Marek, Csémy, 2018)

5.2. Závislosti

Další z příčin, jak se dostat na ulici, je užívání návykových látek. Mladí bezdomovci sami uvádějí, že jsou drogy nebo alkohol právě důvodem proč se nacházejí na ulici. Zároveň si uvědomují, že kvůli závislosti si nebyli schopni poradit se svojí životní situací. (Vágnerová, 2013)

S mladý věkem je spojeno období experimentálního užívání různých návykových látek a u experimentu to většinou nekončí. K návykovým látkám se v dnešní době není vůbec těžké dostat. Jedinec na ně může narazit ve škole, v partě, na diskotékách a jejich vyzkoušení je otázka chvíle. Napomůže k tomu „vyhecování“ od kamarádů a po první dávce je většinou těžké si říct STOP. Může za to relativně zajímavý a příjemný pocit z užití první dávky, která poskytne jedinci nezapomenutelné změny stavu. Po delším užívání se ale stavy mění, je nutné dávku více opakovat a zvyšovat, pomalu začínají stavy závislosti. Oproti drogám, na které vzniká závislost poměrně rychle, závislost na alkoholu vzniká po delší době užívání. Mladí lidé z NDC, s kterými jsem měla možnost se setkat uvádějí, že alkohol pro ně není tak důležitý a užívají ho spíše starší bezdomovci.

5.3. Nízká pracovní kvalifikace

Mladí bezdomovci mají většinou poměrně nízkou úroveň vzdělání, která následně vyústí v jejich těžké pracovní využití. Často se jedná o pouhé dokončení základní školy, neboť v období puberty a nástupu na střední školu nebo učiliště vznikají největší problémy. Už právě na škole začínají vznikat první problémy s respektováním autorit a dodržováním pravidel a povinností. (Vágnerová a kol., 2013) V případě, že problémy spojené s pracovní kvalifikací navazující na finanční nedostatečnost natolik vzrostou a stanou se nevladatelné, může nastat situace, kdy se jedinec stává bezmezně odkázán na život na ulici.

„Je nesporné, že bezdomovci, kteří se rozhodnou pro strategii nepracovat, ale i většina těch, kteří se rozhodnou pracovat, stejně nedosáhnou takové ekonomické situace, aby si mohli dovolit vlastní bydlení. Ač se tedy práce zdá alfa i omegou pro překonání bezdomovectví, sama o sobě není dostačující.“ (Marek a kol., 2012, s.24)

Nízká pracovní kvalifikace není zajisté výmluvou, proč se nevrátit do společnosti, když máme v dnešní době tolik možností pomoci. Další pravdou ale stále je, že na pracovní pozici a výdělku závisí hlavně kvůli zajištění bydlení. Náklady na něj jsou natolik náročné, že jejich zaplacení posléze natolik demotivuje bezdomovce, že se opět vrátí do nečinnosti a odsoudí svůj stav jako beznadějný.

5.4.Dluhy

S mírou pracovního uplatnění dále souvisí i jaký způsobem shánějí jedinci peníze a jaké to má následky. Ztráta zaměstnání totiž velmi často bývá důvodem vzniku dluhů. Mladí bezdomovci rádi žijí teď a tady a na budoucnost nekladou důraz, proto o důsledcích svého chování neuvažují. Takovým chováním může vzniknout tzv. předlužení a následná exekuce. Jedinec i tak situaci bagatelizuje a čeká, že se to nějak vyřeší samo. Důvody vzniku dluhů často bývají překročení kreditu, zřizování neuvážených půjček a nemluvě o dluzích na sociálním pojištění. (Vágnerová a kol., 2013)

5.5.Vliv okolí a partnera

Ovlivnění ze strany partnera se často týká převážně žen. Ač může mít tato slečna původ v bezproblémové rodině, pro svého přítele udělá z lásky cokoliv. O to víc, pokud se jedná o první vážnější lásku, tam hrají city největší roli. Problematický partner naučí slečnu flákat se a následně nechodit do školy, užívat drogy a natolik jí převrátí život naruby, že situace vyústí odchodem z domova přímo na ulici. Na ulici se většinou slečna sžije s místními normami a je schopna zde žít, protože je svému příteli odkázaná. Ve svém mladém věku jí to přijde i zajímavé, může si přijít, že je konečně něčeho součástí. Pokud by ale měla zájem vrátit se zpět do společnosti, tak bude její snaha velmi náročná. Může za to ztráta důvěry ze strany rodiny, nedostudovaná škola a závislosti. Taková kombinace je téměř nezvladatelná. (Vágnerová a kol., 2013)

5.6. Trestná činnost

Poslední, za mě velmi důležitá příčina odchodu na ulici, je trestná činnost. Spáchání jakéhokoliv trestného činu může být spouštěčem odchodu na ulici, ale většinou to nebývá jedinou příčinou. V tomto případě to často bývá jedním z mnoha dalších problémů. Je tak možné, že by jedinec skončil posléze na ulici i tak. V případě, že se jedince vrátí z VTOS, často bývá stigmatizován jako „kriminálník“, z kterého mají okolní lidé strach a zápis v trestním rejstříku také není dobrou vizitkou při hledání zaměstnání.

Otázkou stále je, do jaké míry je trestná činnost brána jako příčina a kdy jako důsledek. Studie M. van den Bree a jejich spolupracovníků roku 2009 (in Vágnerová a kol., 2013) uvádí, že je trestná činnost spíše důsledkem nežli příčinou. Pokud se jedná o krádeže, mohli bychom i souhlasit, ale rozhodně to není tak jednoznačné. (Vágnerová a kol., 2013)

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Metodologie výzkumu

Teoretickou částí této práce jsem nastínila veškeré aspekty potřebné pro následné pochopení práce praktické. V druhé části práce tedy nejdříve vysvětlím, jakým způsobem jsem celý výzkum vedla a proč. Zároveň představím z mého pohledu důležité cíle, na které bych ráda svou práci odpověděla a uvedu prostředí a oblast respondentů, s kterými výzkum probíhal. Můj pohled směřoval na konkrétní příběhy mladých osob z mého okolí, které potkala sociální událost bezdomovectví, či jsou na jejím prahu. Důležité pro výsledek výzkumu byly celé příběhy, počínaje od vyrůstání v rodině, čemuž přiřkládám v životě velkou váhu. Veškeré následně uvedené příběhy byly s poměrně velkým nadšením svěřeny do mých rukou a ani jeden z respondentů neměl problém s uvedením do mé bakalářské práce. Po celou dobu byl brán velký zřetel na objektivitu při práci se získanými daty a uplatnění veškerých mých znalostí v oblasti této problematiky.

6.1 Kvalitativní výzkum

K vypracování praktické části jsem využila metodu kvalitativního výzkumu, který mi přijde adekvátní pro zpracování tématu problematiky života mladých osob bez přístřeší. Proč jsem si vybrala právě tento způsob a jak si formu kvalitativního výzkumu představit? Volba byla zcela jasná. Všeobecně se tento způsob hodí pro oblast, ve které dominují personalistické a humanizující prvky, což bezdomovectví zajisté je. Již z charakteru problematiky vyplývá, že je velmi důležité při výzkumu pracovat s jednotlivými unikátními zkušenostmi respondentů, na jejichž základě můžeme objevit něco průlomového a v případě jakýchkoliv nejasností můžeme reagovat a aktivně se dotazovat. Stěžejní je pochopit jednotlivé osoby a porozumět tomu, co potřebuje daná cílová skupina. Takový výsledek při vyplnění předem stanoveného dotazníku většinou neočekáváme. Co přesně však v sobě tento způsob výzkumu skrývá?

Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Jedná se tedy o způsob, který se nevyznačuje žádnými grafy či statistikami, jako tomu může být u výzkumu kvantitativního, jehož výsledky se dají vyjádřit čísly. Všeobecně se tento postup zdráhá jakémukoliv numerickému vyjádření, které by bylo příbuzné k přírodním vědám,

neboť se takový postup zdá být tvrdý, chladný a neosobní. (Gavor, 2000) Pro nás jsou tedy důležitá data vyplývající ze systematického získávání informací pomocí dvou nejdůležitějších způsobů. Tyto způsoby jsou pozorování a rozhovor, které mohou být doprovázeny statistickými analýzami, dokumenty či literaturou. (Strauss, Corbinová, 1999)

Kvalitativní výzkum se podle Strausse a Corbinové (1999) skládá ze tří hlavních složek, kterými jsou:

- Rozhovory a pozorování
- Analytické a interpretační postupy – jedná se o konceptualizaci údajů, pomocí kterých docházíme k teoriím či závěrům
- Písemné a ústní výzkumné zprávy – toto může spočívat ve vyložení souhrnných závěrů zkoumaného problému či detailního rozboru každé z dílčích částí

6.1.1 Rozhovor a pozorování

Rozhovor, nebo jinak řečeno interview, je podle Švarcové (2005) explorační metoda, při které využíváme verbální komunikace mezi výzkumným pracovníkem a respondentem (nebo více respondenty). Komunikace je stimulována a rozvíjena pomocí cíleně kladených předem připravených otázek. Tuto metodu můžeme rozdělit do několika kategorií:

a) Podle počtu respondentů:

- individuální (jeden respondent)
- skupinový (skupina respondentů, př. beseda)

b) Podle struktury otázek:

- standardizovaný -> strukturovaný (funguje jako dotazník podávaný ústní formou)
- polostandardizovaný -> polostrukturovaný (rozhovor obohacený o doplňující otázky nad rámec dosud připravených otázek)
- nestandardizovaný -> nestrukturovaný (vytvořen pouze okruh témat, na které má tazatel odpovídat, funguje pružně)

Nejdůležitější je si před začátkem rozhovoru pevně stanovit to, k čemu chce výzkumník dojít, určit si výzkumný okruh, ke kterému práci směřuje a formulovat si výzkumné otázky nebo alespoň okruh, o který se bude po dobu rozhovoru opírat. Otázky

připravené na rozhovor je také potřeba vyzkoušet na tzv. předrozhovoru, aby byly případné chyby objeveny a případně opraveny, než bude rozhovor opravdu použitý v praxi. Doporučení pro samotný start je začít obecnými otázkami, které navodí správnou atmosféru. Speciálnější otázky vyžadující větší důvěru, a proto se doporučují spíše na konec. (Švarcová, 2005)

Produktem interview jsou respondentovy odpovědi, které můžeme zachytit pomocí zápisů nebo nahrávek, se kterými musí respondent souhlasit. Nahrávání ale může ovlivnit atmosféru během rozhovoru. (Gavora, 2000)

Pokud máme zájem využít při výzkumu i metodu **pozorování**, stavíme se v tu chvíli do pozice, kde nejsme součástí dění a pouze z vpovzdálí sledujeme odehrávající děj. Nemůžeme tedy nijak zasahovat nebo ovlivňovat to, co se před námi odehrává. Je to tedy pasivní výzkumná metoda. Správné využití takové metody je závislé na míře objektivnosti, což bývá často velkým úskalím. Během pozorování se můžeme dopustit chyb vedoucích k subjektivitě, a to například:

- Haló efekt – „chyba prvního dojmu“
- Chyba nesprávného zakotvení – jejich podstata spočívá v používání různě nastavených měřidel, tedy různých škál posuzování
- Implicitní teorie osobnosti – každý člověk si na základě osobní zkušenosti vytváří vlastní představy o tom, které lidské vlastnosti spolu souvisejí (Ferjenčík, 2010)

6.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je pomocí individuálního polostrukturovaného rozhovoru zjistit, jaká příčina vedla ke své dnešní situaci mladé osoby nacházející se momentálně bez přístřeší a jak vnímají svou pozici ve společnosti. Důležité pro výzkum také je, jestli mají potřebu se ve svém životě někam posouvat či berou svůj stav jako standard. Popřípadě, jestli mají zájem něco měnit a za předpokladu, že ano, co je dokáže ve svém chování opravdu namotivovat natolik, že by pro to byli schopni opustit své dosavadní postavení ve společnosti.

6.3 Výzkumné otázky

- 1) Jaké bylo dětství osob, které se dnes nacházejí na ulici? Ovlivnilo je v pohledu na dnešní situaci?
- 2) Kdy nastal bod zlomu, po kterém se jedinec dostal na ulici a čím byl ovlivněn?
- 3) Berou osoby bez přístřeší svůj stav jako něco, pro společnost nestandardního, kde by měla nastat změna?
- 4) Jak vnímají osoby bez přístřeší svou situaci z vlastního pohledu a jak vnímají pohled společnosti?
- 5) Co berou osoby bez přístřeší jako dostatečnou motivaci, která by jim zprostředkovala návrat do společnosti?

6.4 Výzkumný vzorek a místo

Účastníci tohoto výzkumu byli vybíráni na základě dvou kategorií, které museli splňovat, aby byli kvalitními respondenty. První z kategorií byl věk, neboť je práce zaměřena na mladé osoby bez přístřeší. Hranice věku byly nastaveny od 20 let do maximálně 35 let. Další z kategorií byla skutečnost pobytu na ulici, a to v různých časových úsecích. Pohlaví na výzkumu nehrálo roli.

Místo bylo zvoleno z důvodu bezpečnosti průběhu rozhovorů, a to tedy na Nízkoprahové denní centrum v Benešově u Prahy. Rozhovory v terénu nebyly z mého pohledu brány v úvahu, což se později ukázalo jako dobré rozhodnutí. Výhodou byla předchozí spolupráce s místními pracovníky, proto jsem mohla využívat kdykoliv prostor NDC. Nevýhodou byla závislost na skutečnosti, že musí rozhovor probíhat pouze s lidmi, kteří ten den přišli a z toho důvodu nebyl možný tak velký výběr.

7. Samotný výzkum

Rozhovor č.1

Bohouš – dlouhodobý klient NDC

Bohoušovi je momentálně 28 let, je české národnosti a na ulici je velkou část svého života. Vyrůstal v úplné rodině s dalšími sourozenci (je druhý nejstarší z 5 sourozenců). Otce mu dělal celý život mámin přítel. Na dětství nemá špatné vzpomínky. Uvedl, že byli taková normální rodina. I když je tak dlouho na ulici. Kontakt s rodinou stále udržuje.

Na základní škole neměl nějaké větší problémy, učení ho bavilo, ale ve třetí třídě měl problémy s češtinou a proto propadl. Jinak žádné větší studijní problémy nepocíťoval. Exceloval v matematice a fyzice, která ho opravdu bavila. Jak s pyšným hlasem dodal: *„Učitelé mě posílali na olympiády a různé soutěže.“* Po základní škole šel na odborné učiliště se zaměřením na truhlářské práce, což byl jeho sen. Rád pracoval se dřevem a vlastně i dnes se k tomu pořád rád vrací. V prvním ročníku si našel partu kamarádů, kteří měli zkušenosti s drogami. Párkrát mu nabídli a on si ze zvědavosti dal. Tenkrát se jednalo o pervitin. Po první dávce zažil neskutečné stavy. *„To kam mě ta droga dostala, jak jsem byl v jiném světě, ve kterém jsem byl šťastnej a povídavej. Začal jsem klukům vyprávět příběh, kterej jsem měl v hlavě, ale pak to přešlo. Nedokončil jsem ho a to mě štvalo. Chtěl jsem se dostat dál, tak jsem si dal znova a už to jelo...“*, svěřuje se, Bohouš. Na přelomu 16. a 17. roku života se mu otočil život vzhůru nohama a on začal řešit jen drogy. Postupně přešel na heroin a další drogy. Vyhodili ho ze školy a vyvstali i nějaké problémy v rodině. Proto se jednoho dne rozhodl, že nebude přidělovat starosti rodině a odešel bydlet ke kamarádovi. Postupem času se z jeho klidného, spokojeného života stal kočovný život. Právě tato doba byla dobou zlomu.

Drogy začali ovládat celý jeho život, peníze si na ně sháněl krádežemi v obchodech a na ulici. Ve 21 letech si našel přítelkyni, kterou jak říká, opravdu miloval a myslí na ní doteď. *„Taky jela na perníku, takhle jsme se vlastně seznámili. Pak jsme si udělali dítě, ale o to se nešlo starat. Nechtěli jsme o malou přijít, tak šla ke tchýni a vlastně díky tomu nám jí nesebrali..., tam přišlo vlastně to uvědomění.“*, tímto příběhem uvedl další etapu svého života. Když viděl, že když koupí Sunar, který stojí 400 Kč, a to samé dá za dávku, bylo mu ze sebe zle. Přemluvil přítelkyni, aby přestali, ale po tolika letech užívání to nešlo tak lehce. Zkusil abstinovat, ale tělo se dostalo do tak silných

abstinenčních příznaků, že skončil v nemocnici. Po propuštění z nemocnice snaha opět přešla a za krátkou dobu ho přistihla policie při krádeži a soud udělil vazbu. I když mu vazba pomohla k abstinenci, po návratu zpět dostal opět ránu pod pás. Tchýně mu zakázala styk s dcerou, proto ji viděl naposledy v jejích 3 letech (dnes je jí 7). Tento den nazývá jako dalším bodem zlomu.

Cestou z překažené návštěvy opět sešel na cestu drog. Tentokrát se jednalo o vývary z makovic, které si dává dodnes a jak uvádí, už není schopný bez toho fungovat. Od návratu z vězení žije sám v podzemním bunkru, využívá služeb NDC a občas dojde do K-centra, ale to jen ze zvědavosti, jak to tam chodí. Jeho každodenní náplň dne tvoří shánění peněz odnášením železa do výkupu a trávení času v NDC, občas nějaká brigáda na černo. Celou dobu je nezaměstnaný a vedený na ÚP, údajně kvůli trestnímu rejstříku si přijde nezaměstnatelný. Momentálně čeká na pozici úklidového pracovníka pro ČD, což by mu prý udělalo největší radost. Poté dodal: *„Já jsem pracovitej, vždycky jsem něco dělal, nějaký brigády a melouchy. Nejsem línej, jen mi moc lidí nedaj šanci. Chci začít makat, najít si byt a třeba za měsíc se ozvat přítelkyni, že už to mám, že jsem to dokázal a pak, když si řekne, tak zkusím skončit s fetem. Vím, že to můžu dát. Pro malou i velkou udělám všechno, jsou to moje princezny. Já je fakt miluju a dneska vím, že to nebylo dobrý, i když bych nic neměnil, protože mi to dalo hodně, co bych jinak nezažil.“* Jako největší motivaci bere svou dceru. Představa, že ji může vychovávat je pro něj nejkrásnější. Také dodal, jak rád se o někoho stará a jak rád by měl klasický vztah, kde by měl někoho, komu by na něm záleželo. Honí se mu hlavou, jestli není pozdě na to začít něco dělat, ale moc rád by to změnil.

Když jsem se začala ptát na to, jestli ho někdy zajímalo, co si o něm myslí okolí a jestli on sám se o něj taky zajímá, tak hned energicky odpovídal: *„Nejsem na ulici chvíli, vidím jak na mě koukaj a štve mě to. I když se teď snažím chodit čistej, tak mě ty lidi znaj a jsem pro ně špína. Neměl jsem nikdy s nikým z nich problém, takovej nejsem. Když to tak vidím, tak bych chtěl být jako oni, že bych se nemusel stydět.“*, zároveň dodává, *„Nejsem nějak mimo věci co se dějou mezi lidma, vím, kdo je prezident, i když mi to žily netrhá a štve mě ta Ukrajina, která má dopad na nás všechny.“*

Během vedení rozhovoru byl Bohouš klidný a byl rád, že se může někomu otevřít. Veškeré důležité události si pamatuje přesně na datумы. Při některých příbězích hodně odbíhal a chtěl toho povědět co nejvíce. Některé roky v jeho životě mu tvořily značný

problém při popisu, protože si je nedokázal přesně vybavit z důvodu velké závislosti na pervitinu a heroinu.

Rozhovor č.2

Václav – využívá služeb NDC 1 měsíc

Václav je jedním z nových uživatelů služeb NDC. Je snědé pleti, české národnosti a nyní je mu 30 let. Na ulici byl podle všeho pouze týden, ale stálé ubytování nemá již od 22 let, kdy se rozhodl o svém životě rozhodovat úplně sám. Tím bych ho zařadila do skupiny tzv. latentních bezdomovců.

Své vyprávění začal popisem jeho dětství. Do dvou let vyrůstal v dětském domově, toto téma nechtěl více rozvíjet. Ve dvou letech si ho adoptovali jeho nynější rodiče. Oba rodiče jsou učitelé a jsou velmi silně věřící, což ovlivňovalo i jeho výchovu. Když vzpomínal na školu, nevedl nějaké větší problémy. Má vystudované střední odborné učiliště se zaměřením na opravu zemědělských strojů, maturitu si prý dodělat nechtěl, protože práci, kterou chtěl vždy získat i bez maturity.

Po pár letech od maturity začaly mezi Václavem a jeho rodiči vznikat velké problémy kvůli náboženství. Václav se odmítal podřídít žití podle Bible a vzdoroval. Nikdy však nesáhnul po žádné droze nebo alkoholu. Ve 22 letech odešel žít sám na sebe. Jeden z dalších důvodů byl i jeho problém s uznáváním autorit, protože si o lidech myslí své a nedá se ničím moc ovlivnit. V průběhu let střídal různé práce a ubytovny, dokonce se na chvíli odstěhoval i do Anglie. V průběhu let se zkoušel znovu vrátit zpět do rodiny, ale vztahy s rodiči to i nadále nedovolovaly. Jednoho dne k nim z ničeho nic přišel a bez ohlášení si půjčil auto a odjel pryč. Rodiče nahlásili zmizení auta jako krádež a Václavovi byly nařízené veřejně prospěšné práce, na které se nedostavil, protože se mezi tím nechal zavřít na psychiatrickou léčebnu v Bohnicích. Měl problémy sám se sebou, v hlavě se mu všeobecně děly zvláštní věci, jak uvádí. Během pobytu na psychiatrii se ale z veřejně prospěšných prací stala vazba na 6 měsíců. Byl nucen tedy nastoupit do vězení, což bere jako zajímavou zkušenost.

Po návratu z vězení měsíc pracoval v Mladé Boleslavy v automobilce, odkud ho pro nezvládání norem vyhodili. Současně ho tedy vyloučili i z podnikové ubytovny, odkud se dostal přímo na ulici. Zde nastal bod zlomu, kdy opravdu najednou neměl kam jít.

Napadlo ho tedy jet do Benešova, kde zná nejvíce lidí a podívat se do NDC. „*Hned jsem věděl kam jít, nejsem blbej. Zůstal jsem tu asi tejdén, ale vše jsem si zařídil na úřadu a naštěstí bylo místo i na ubytovně, tak jsem teď tam. Chodím do NDC kvůli tomu, že fakt nemám žádné peníze, jediný co mám je invalidní důchod a ten dám celej za pronájem. Tady mi dají aspoň najíst a pak jdu zas na ubytovnu. Snad si najdu práci, a nebo zmizím do Anglie, tady to k tomu není.*“

Když jsem se zeptala jestli přemýšlí nad tím, jak je vnímán okolím a jestli on přemýšlí nad většinovou společností, s úsměvem odpověděl: „*Já je neřeším, žiju si jak chci. Nepřijdu si jako klasickéj bezdomovec, když vidím ty lidi kolem sebe. Jasně, že se mi nelíbí kde žiju, kde spím, ale je to pro mě lepší než se vrátit mezi ty věřící domu. Stejně by to už nešlo, po tom jak jsme rozhádaný. Každopádně lidi na mě nepoznají, že jsem bez peněz, nejsem špatně oblečený, i když teď vypadám asi jak debil. Do budoucna chci do tý Anglie, tam mi bylo líp.*“

Pokud se zaměříme na motivaci, kterou by nyní měl, chce si najít co nejrychleji práci, aby mohl odcestovat, ale i nadále chce žít život jako dosud. Představa něčeho vážného, co by mu vytvářelo nějaké větší povinnosti ho děsí. Proto si nechce najít ani partnerku, protože by si přišel moc svázaný.

V příběhu svého života hodně přebíhal, bylo znatelně těžké se časově zorientovat. Z mého pohledu za to může jeho handicap, neboť mu před několika lety diagnostikovali nádor v oblasti míchy a při jeho odstraňování došlo k poruše, která nyní ovlivňuje jeho sluch a některé další funkce v mozku. Také má od té doby problém s panickými atakami, které nastanou vždy v situaci, kdy se Václav cítí nekomfortně a pod tlakem. Na některé otázky nechtěl ani odpovídat nebo se je snažil zamluvit jiným tématem. Proto jsem se snažila během rozhovoru evokovat klid a rozvahu při kladení otázek a nijak na něj netlačit. Kvůli jeho sluchu bylo také nutné mluvit zřetelně tak, aby mi neustále viděl na ústa a některé slova bylo nutné i zopakovat.

Rozhovor č. 3

Jakub – uživatel NDC 1 týden

Jakubovi je 30 let, je české národnosti a služeb NDC nyní využívá po dobu jednoho týdne. Ke službě se dostal na základě své mámy, která ji využívala posledních pár měsíců, než ji Jakub nechal hospitalizovat v psychiatrické léčebně v Havlíčkově Brodě.

Pohled na Jakubův příběh začal opět vyprávěním o jeho dětství, aby bylo jednodušší si dále vše v jeho životě propojit a pochopit. Jakub tedy uvádí, že vyrůstal do svých 6 let v úplné rodině s rodiči a bratrem. Jeho matka byla už v té době závislá na alkoholu a jeho otec na pervitinu. V jeho šesti letech si matka našla nového přítele, který ho ale bral jako svého vlastního. Nadále přebývaly u rodičů problémy se závislostmi a jeho začaly vychovávat rodiče od nevlastního otce. Prarodiče ho brali jako svého vlastního, proto na své dětství nahlíží jako na hezké a říká: „*To děda mi ukázal, jak se lidem podívat do očí, když s nimi mluvím a jednat na rovinu. Taky slušně pozdravit, když přijdu do místnosti a chovat se, jak mám. Učil mě praktický věci, takže nejsem žádný poleno. Za to mu fakt vděčím.*“ Velkou ránou pro něj však byla smrt jeho vlastního otce, který se předávkoval pervitinem a v ten samý rok zjistil, že má diabetes mellitus 1. typu a musí si 4krát denně píchat inzulin.

Povinnou školní docházku odchodil v pořádku, poté pokračoval na střední odborné učiliště se zaměřením kuchař/číšník, které dokončil a následně si v Praze dodělal různé další rekvalifikace. „*Chtěl jsem vařit, byl jsem pro to houževnatej a fakt jsem se snažil. Dělal jsem tohle řemeslo a střídal jsem různý místa a stěhoval se tam, kde jsem pracoval. Vařil jsem na Slapech pro lampasáky, v hospici a pak jsem byl i šéfkuchař na Vyšehradě nějakou dobu.*“, říká Jakub. Snažil se žít poměrně spořádaný život, i když téměř po celou dobu užíval marihuanu, ale ta, jak uvádí, mu nedělala žádné problémy. Poté dodal, že mu sebrali řidičský průkaz, ale k tomu se nechtěl více vyjadřovat.

Asi 7 let měl přítelkyni, s kterou byl opravdu spokojený, ale pak se mu život obrátil vzhůru nohama. Od kamaráda zjistil, že jeho přítelkyně užívá pervitin. Když se snažil to s ní řešit, řekla mu, jak skvělé to je a on to tedy zkusil také. Asi rok a půl byl závislý na pervitinu a přišel o většinu peněz, které do té doby vydělal. „*Zkusil jsem to, abych viděl, co jí na tom tak přitahuje a pak mě to chytlo taky. V práci jsem připravil jídeláky i na tři dny dopředu, nic mi nedělalo problém, nemusel jsem skoro spát, ale pak přišlo to vystřízlivění. Po roce a půl aktivního užívání to z tebe udělá bezcitnou trosku s jedním vykouslým úsměvem. Pak to semnou v práci seklo a byl jsem 9 dní na JIPu ve Vinohradské nemocnici, kde mě z toho dostali a řekli mi, že jestli se sebou něco neudělám, tak brzo umřu, protože ta cukrovka do toho není úplně dobrá kombinace.*“ říká Jakub se zničeným pohledem. Bylo vidět, jak moc ho tato etapa zasáhla a do toho všeho musel řešit problémy své mámy, která podle všeho nezvládala situaci s alkoholem a on jí chtěl také pomoci.

Po zkušenosti se závislostí odešel z Benešova, aby opustil společnost, která ho v závislosti podporovala. Snažil se začít nový život v Praze, kde chvíli pracoval jako ochranka v Tesco, ale ukrajinští uprchlíci ho prý připravili o bydlení a on musel zpět do Benešova, kde si našel ubytovnu, ale práci už ne. Neměl tedy peníze na nájem a z ubytovny ho vyhodili. Mezi tím jeho matka opět zažila kolaps, kdy Jakub se snahou pomoci požádal o její umístění na psychiatrické léčebně v Havlíčkově Brodě. Jeho situace se ale dále zhoršovala a on momentálně nemá žádné peníze, přespává se svým kamarádem v podzemním bunkru a navštěvuje služby NDC. Jiné služby prý momentálně nepotřebuje. Přihlásil se na ÚP a doufá, že mu bude přidělena jakákoliv práce. Momentálně je ještě ke všemu znevýhodněný vyříznutým bércovým vředem, který se v závislosti na jeho onemocnění velmi špatně hojí, ale dochází na převazy a doufá, že se brzy uzdraví.

„Když se podívám, jak teď žiju, je mi z toho zle. Jsem teď podruhé na pracáku a ty lidi tam se na mě koukají jako na trosku, přitom se fakt snažím a nechci zůstat na ulici dlouho. Hlavně si myslím, že sem nepatřím. Většina z nich, co sem chodí si bouchá a já prostě maximálně hulím nebo kouřím cigára. Nejsem žádná fetka. Chci si najít práci a bydlení a nějakou holku. To dneska nejde jen tak, každá ti hned ukáže prsa, ale já byl chtěl vidět spíš co má v hlavě.“, na mojí další otázku týkající se se motivace říká: *„Ta holka by byla největší motivace, už se cítím být připravený i na to být otcem, ale to se z toho prostě budu muset nejdřív vyhrabat. Každopádně je pro mě teď nejdůležitější hlídat si zdraví a doufat, že na tom máma bude líp.“*

Rozhovor s Jakubem byl delší než jiné, a to z důvodu, že vše vyprávěl hodně do podrobností. Snažil se mi dokázat, že je jiný než ostatní uživatelé NDC. I když byl hodně sdílný, v některých chvílích mi spojitosti nedávali smysl a on se k tomu raději zpětně nevracel. Také mě překvapilo, že některé z klientů NDC znal už z dřívějších dob. Ale jak sám řekl: *„Benešov není tak velký město na to, abychom se tu všichni neznali.“*

Rozhovor č.4

Petra – dlouhodobá uživatelka NDC

Petra je mladá slečna, momentálně je jí 22 let. Oba její rodiče byli Romové, má tedy snědou tvář. Uvedla, že je asi z osmi sourozenců, ale ti v jejím příběhu nehrají žádnou roli. V dnešní době dlouhodobě využívá služeb NDC, společně s jejím partnerem, s kterým mají 4 děti (všechny odebrány do ústavní péče). Dohromady je na ulici 5 let.

I ona svůj příběh začala vyprávěním o svém dětství. Jako malá vyrůstala s oběma rodiči. Až později si její matka našla nového přítele a odstěhovala se. Ona tedy vyrůstala se svým otcem a v tu dobu nastal první bod zlomu. Její otec nedbal na její chození do školy a plnění jakýchkoliv povinností. Veškeré finance věnoval do alkoholu. Petra tedy začala mít problémy na základní škole a propadla. Budila na sebe velkou pozornost, protože chodila špinavě oblečená, bez pomůcek a velmi často chyběla. Ve dvanácti letech ji podle jejího vyprávění začal otec i znásilňovat. K tomuto tématu jsem se snažila nevracet, protože bylo vidět, jak je Petře téma značně nepříjemné. Proto nevím, zda se tento případ někdy řešil přes policii.

Po delší době a zvyšování problémů byla Petra otci odebrána do ústavní péče. Povinnou školní docházku si tedy plnila v několika ústavních zařízeních. Vystřídala dva dětské domovy a jeden diagnostický ústav. Studium pro ni nebylo důležité, zlobila a věnovala se jiným věcem. Několikrát i propadla.

Po úspěšném vystudování základní školy si ji vzala její máma a žili spolu nějakou dobu v Čelákovících. Petra si v tuto dobu našla přítele Jardu, s kterým otěhotněla. Ve svých 17 letech měla už dvě děti. Zajímala se o ní nějaká sociální pracovníce, s kterou už v té době spolupracovala. Děti prospívaly jak váhově, tak zdravotně a Petra byla spokojená. Jarda jí ale ukázal nějaké drogy, které by spolu mohli zkusit a z nevinného zkoušení se pomalu stávala závislost. Petra začala pravidelně užívat heroin a pervitin. Její máma jí začala vyhrožovat a po dlouhodobých problémech ji a Jardu s oběma dětmi vyhodila na ulici. Jak Petra říká: „*Pamatuju si to jako včera, když mě vyhodila. Byl to pátek a my neměli kam jít. Měla jsem sebou holky, který museli celej víkend spát s náma venku. Pak jsem na ulici potkala nějakou holku, která mi poradila, ať je dám do Klokánku, tak jsme hned v pondělí šli, abychom je víc neohrozili.*“ Od této doby Petra nebyla s dětmi v bližším kontaktu, rozhodli se totiž, že se s Jardou vrátí z Čelákovic do Benešova, odkud oba pochází a mohli by tu najít nějakou pomoc.

V Benešově znal většinu lidí hlavně Jarda. Našli si tu nějaké přátele, kteří je dovedli do NDC a od té doby každý den využívají jejich služeb a někdy zajdou i do K – centra. Příležitostně si najdou nějakou brigádu a dříve si vydělávali hlavně krádežemi. Petra je na Jardu velmi vázaná, je to její první a jediný přítel dosud. Vzhledem k tomu, že je Jarda cholerik, několikrát se popral a musel mu být udělen trest zákazu vstupu do NDC na nějakou dobu. Tuto dobu s ním Petra vždy spala na ulici, nikdy by nechtěla být bez něj.

Také si vytvořili skromné bydlení v budovách bývalých vojenských kasáren, ale ty se v blízké době budou bourat, takže musí začít hledat nějaké nové prostory. Během pobytu v Benešově se jí narodili další dvě děti, které byly hned po porodu odebrány orgánem sociálně právní ochrany dětí, což jí podle všeho dnes hodně mrzí.

V dnešní době stále užívá pervitin a nějaké další drogy, podle toho co zrovna je. Občas chodí na odvary z makovic. Když jsem se zeptala, jak na tom se svou závislostí je, odpověděla nejasně: „*Už jsem to hodně snížila, protože jsem čekala to dítě, který jsem vlastně před dvěma měsíci porodila. Chtěla jsem přestat aspoň v šestém měsíci, ale nakonec až v sedmém no a malá se nakonec narodila v osmém a neměla dovyvinuté plíce, tak si jí nechali v inkubátoru.*“ Po této odpovědi mi to nedalo a musela jsem se tedy zeptat, jestli jí nevádí, jak to celé je, že vlastně nemá jediné dítě u sebe jen kvůli tomu, že jsou jí drogy přednější a ona ihned reagovala: „*Vím, že to vypadá blbě, ale po té době užívání to prostě nejde tak jednoduše. Už jsem to snížila a chci s tím přestat, ale nejde to. Vím, že je o děti dobře postaráno. Jsou u někoho v pěstounské péči a až budu moct, tak si je vezmu zpět.*“ Jak je tedy vidět, i když není Petra na ulici spokojená, momentálně nemá sílu s tím cokoli udělat a její přítel také s drogami a životem na ulici přestat nechystá.

Svůj životní sen a zároveň motivaci přestat fetovat uvedla jasně: „*Chci zpátky svoje děti, alespoň ty tři, protože jedno už je adoptované a to mi asi nevrátí. Na to nejdřív potřebuju práci, abychom si našli ten byt, ale to nebude tak jednoduchý. Jarda má exekuci a většinu peněz mu seberou.*“ Poté jsme začali řešit téma společnosti. Bylo vidět, že nad tímto tématem mockrát nepřemýšlela. Jako první odpověď byla okamžitě ta, že ji společnost bere úplně normálně, ale když jsme téma několikrát převrátili, uvědomění bylo jiné. Začala si uvědomovat, jak je stigmatizovaná například při pohovoru o práci, jak je na ní nahlíženo na ulici, když jí ostatní vidí v roztrhaném a špinavém oblečení, jak jde do NDC. V tuto chvíli si Petra uvědomovala spoustu chvil, kdy se vlastně cítí špatně a odsouzeně.

8. Analýza dat

Vyhodnocení rozhovorů probíhalo na základě metody prostého výčtu, který je na pomezí mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem. Spočívá v upozornění na četnost výskytu jednotlivých jevů v daném výzkumu. (Miovský, 2006) V mém případě se mi tento způsob velmi zamlouval. Pokud se zaměříme na veškeré cílové otázky, vybereme z nich kmenová témata, o která se tato práce opírala. Tyto témata je poměrně jednoduché graficky znázornit společně s jednotlivými odpověďmi pro lepší pochopení výsledků rozhovorů. Grafické znázornění také umožní rychlejší orientaci v daném rozboru odpovědí. Na nejvýraznější rozdíly je v grafu poukázáno červeným označením.

Tabulka 2: Jednotlivá témata

Jméno	Dětství	Bod zlomu	Počátek bezdomovectví	Potřeba změny	Pohled společnosti	Motivace
Bohouš	Normální	Drogy	16 let	ANO	Vnímá odtažitost	Dítě
Václav	Dětský domov	Ztráta zaměstnání i ubytovny	30 let	Spíše ne	Spíše nevnímá	Práce
Jakub	Závislost obou rodičů	Ztráta zaměstnání i ubytovny	30 let	ANO	Vnímá odtažitost	Rodina
Petra	Závislost rodiče, ústavní péče	Drogy	17 let	Ano, ale ne teď	Vnímá odtažitost	Děti

Zdroj: Vlastní analýza

Dětství

Téma dětství bylo téměř jednoznačné. 3 ze 4 respondentů měli prokazatelné problémy, které mohly teoreticky ovlivnit jejich pozdější počínání. Jednalo se o problémy, které byly zmíněné dříve v teoretické části. A to tedy konkrétně výchova v ústavní péči a závislost alespoň jednoho z rodičů. Toto mělo jednoznačně negativní dopad na psychický stav každého z nich, ale jak víme, není to 100% příčinou bezdomovectví.

Bod zlomu

V případě četnosti jednotlivých jevů se v souvislosti s bodem zlomu dostáváme na stejný podíl 2 příčin. Jako první zde hrají svou roli drogy. Jedná se o širokou škálu užívaných návykových látek a následné nezvládnutí situace způsobené závislostí. V návaznosti na závislosti se přidává i vývoj špatného vztahu s rodinou, nezvládnutí školní docházky a spoustu dalších dopadů patologického způsobu chování.

Druhou z příčin je skutečnost, že jedinec přišel o zaměstnání a zároveň o možnost stálého ubytování. Otázkou zde zůstává, kde je opravdový důvod, kvůli kterému se jednotlivé skutečnosti staly. Může za tím stát velké množství problémů, na základě kterých situace vygradovala, ale i pouhá smůla může hrát svou roli. U obou mých respondentů šlo podle všeho spíše o smůlu, která je odkázala na cestu bezmoci. V pozadí svou roli ale hrála nepřítomnost pomoci ze strany rodinných příslušníků, a to je odkázalo na pomoc ze strany sociálních služeb. Důležité je, že svou situaci nepodcenili a okamžitě ji začali řešit.

Počátek bezdomovectví

Ve věkové kategorii mladých dospělých, která podle Vágnerové (2000) začíná na věku 20 let a končí hranicí 35 let, jsem na konec roku bohužel neměla tak velký výběr. Mohla za to skutečnost strategie mladých bezdomovců, kteří se nechávají na konec roku zatknout policií a většinou jim to s trestem vychází na propuštění na jaře, tudíž nemusí strávit zimu na ulici a strachovat se o své přežití. Tento způsob počínání jsem slyšela poprvé v NDC.

Respondenti v tomto výzkumu se opět dělí na dvě skupiny. Osoby, které se dostaly do své situace v 16 nebo 17 letech a druhá polovina v 30 letech. Pokud si spojíme příčinu a věk, můžeme narazit na podstatnou informaci. Ve velmi brzkém věku se osoby dostaly na ulici z důvodu užívání návykových látek a následnému propadu. Taková skutečnost je podmíněna hledáním a ukotvováním si své pozice ve světě během dospívání, což přináší i svá úskalí v podobě takového propadu. Oproti tomu ve věku 30 let, kdy už je jedinec ve zralém věku, příčinou se stává opuštění práce a ztráta bydlení. Období experimentování s drogami pro ně již není aktuální. Na tomto příkladu je dobře vidět, jak se každá věková kategorie odlišuje svou příčinou a zároveň je její rozdělení zcela logické.

Potřeba změny

Na otázku, zda mají respondenti zájem o změnu jsem čekala jasné odpovědi. Původně mi jiná odpověď než „ano, mám zájem“ nepřípadala v úvahu. V jednom případě jsem však narazila. Respondent Václav je se svou situací natolik spokojený, že ani nemá zájem uvažovat nad nějakou větší změnou a něčím, co by mu do budoucna přinášelo nějaké povinnosti. V ostatních případech by zájem o změnu byl, i když poněkud pozvolný. Nejdůležitější z mého pohledu je brát zřetel na psychickou stránku jednotlivce, která tyto odpovědi velmi ovlivňuje a jedna malá změna může názory rychle převrátit a veškeré snahy tak zhatit, anebo naopak odstartovat.

Pohled společnosti

Jak osoby bez přístřeší vnímají pohled většinové společnosti na sebe samé? Tato otázka ve mně i v hlavách respondentů vzbuzovala různé myšlenky. Bylo znatelné, že se takovou otázkou často nezabývají. Po delším přemýšlení ale 3 z respondentů usoudili, že vnímají svou pozici jako odsuzovanou okolím. Uváděli pocity studu a zahanbení. Tyto pocity by mohly být hnacím motorem k přehodnocení situace a snaze vrátit se do společnosti. Pouze jeden respondent odpověděl odlišně.

Jediný odlišující se názor měl opět respondent Václav, který pocity odsouzení nepocituje. Je mu situace ohledně názorů společnosti celkově jedno. Jeho situace je z jeho pohledu v pořádku, a proto není jediný důvod k pochybám o své pozici nebo vzezření.

Motivace

Motivace, jakožto důvod veškerého snažení jedince, by mělo být něco opravdu důležitého, za čímž se vyplatí vážít svou cestu. Je tak znát i ze samotných odpovědí mých respondentů. Zároveň tyto odpovědi sami poukazují na to, co osobám bez domova nejvíce chybí. 2 ze 4 uvedli jako svou motivaci k návratu do většinové společnosti DĚTI. A to jak z důvod, aby jim dokázali, že i oni na to mají a nemuseli tak mít strach, že o ně jejich vlastní děti nebudou mít zájem, ale i z důvodu navrácení dětí do vlastní péče. Další z odpovědí byla rodina. Opět něco velmi důležitého pro pocit bezpečí a pocit sounáležitosti. Tyto dvě odpovědi spolu poměrně úzce souvisí a doplňují se. Jak je vidět, ani nezávisí na věku respondentů a odpovědi jsou velmi podobné.

Poslední a do třetice znovu odlišnou odpověď uvedl Václav. Jeho motivací je práce. Můžeme říct, že považovat práci za motivaci je chvályhodné, hlavně pokud se bavíme o

osobě bezdomovce, u které takové činnosti nebývají tak časté. Rozdílem je ale skutečnost, že pouze tento klient neodpovídá v souvislosti s jakýmkoliv rodinným životem a věcmi s ním souvisejícími.

9. Diskuse

9.1 Hodnocení výsledku výzkumu

Při vypracovávání mé bakalářské práce jsem měla možnost uvědomit si spoustu důležitých věcí, které bych při psaní další takové práce, a to i s jiným tématem, využila a zjednodušila a možná tak i zlepšila některé použité procesy. Celou dobu jsem toužila po vytvoření a nalezení něčeho dosud nenalezeného, a to na mě z části působilo nepřekonatelný tlak a strach z neúspěchu. Pravdou ale zůstává, že jsem své práci věnovala maximum svého času i dovedností. Během zápisu svých získaných dat z rozhovorů mě ale dále napadaly další a další trefné otázky a nezmíněná témata. To mi opět potvrdilo, jak je bezdomovectví obrovské téma plné zajímavých, někdy i nečekaných, informací.

Napříč negativním jevům ovlivňující mou práci, hodnotím výsledek jako kvalitní pro zodpovězení na dané cíle. Každé z témat bylo uchopeno a náležitě zpracováno. Z výzkumu je znatelná hranice odchodu na ulici, kterou představuje nejvíce závislost a v pozdějším věku se jedná o ztrátu zaměstnání. Ukázalo se, že pohled na společnost pro osoby bez domova není stěžejní, ale jistou míru odporu a neúcty většina z nich vnímá. Poslední ze zodpovězených otázek byla motivace, která byla převážně spojena s rodinou a dětmi. Do výzkumu svými odpověďmi převážně nezapadal jeden respondent, kterého bych kvalifikovala jako dobrovolného bezdomovce neboli tuláka.

Na základě své zkušenosti bych dalším výzkumníkům ráda doporučila témata pro jejich potencionální zájem v této problematice. Velkým otazníkem po delší spolupráci s bezdomovci se pro mě stal systém fungující na jejich pomoc. Za zmínku by do budoucna jistě stála kvalita poskytované péče osobám bez přístřeší, znalost pomáhajících pracovníků své pravomoci v této oblasti a míra odborného vzdělání v sociálních službách pro bezdomovce. Domnívám se, že v sociálních službách dělá čím dál tím více osob rekvalifikovaných nikoliv odborně vzdělaných pro tento druh práce.

9.2 Reflexe výzkumníka ke sběru dat

Jednotlivé rozhovory probíhaly ve dvou po sobě jdoucích dnech, proto bylo výhodou, že pokud mě něco nového napadlo, byla zde možnost se respondentů znovu doptat, pokud tedy druhý den přišli využívat služeb NDC. Pro mé štěstí byli jednotliví klienti opravdu sdílní a nebyl problém ani v jediné připravené otázce či výzkumném

okruhu. Důvěru mezi námi částečně ovlivnila i má předchozí účast na praxi v tomto prostředí. Z toho důvodu jsme se mezi sebou již osobně znali a navození kontaktu nebylo tak těžké. Celý výzkum tak vznikl jako rozšířenější přátelský rozhovor, který samozřejmě kladl důraz na určitou odbornost.

Rozhovor probíhal v samostatné místnosti, aby se klient nebál zmínit nějakou informaci, a to jak z důvodu přítomnosti sociální pracovníce NDC nebo jakéhokoliv jiného klienta. Jak se všichni shodli: „*Tady nejsme kamarádi, ale známí. Je to občas boj o přežití a v tom nemůžeš věřit nikomu.*“ Během rozhovorů jsem se snažila pozorovat veškeré posunky v obličeji, vyjádření nervozity (jako klepání nohou nebo kousání si nehtů) a další neverbální komunikaci mezi mnou a respondentem. Všechny 4 se mi podařilo oslovit v době, kdy podle všeho netrpěli abstinenčními příznaky anebo naopak neužili čerstvě nějakou drogu, a to ve mně vzbuzovalo pocit, že odpovědi na mé otázky mohou být pravdivé a tím i směřodaté. V první chvíli jsem měla ze všech pocit naprosté upřímnosti, ale po delším přemýšlení a neustálém si přehrávání hlasových nahrávek z rozhovorů jsem si spojovala okamžiky, které nemusely být pravda nebo vykazovaly chyby v časové návaznosti. Možná sami respondenti chtěli příběhy vyprávět poutavěji nebo snad tak, aby pohled na ně nepůsobil tak negativně. Nebo tomu dokonce mohou sami věřit a utváří si hezčí verzi života ve své mysli? Každopádně jsem brala v úvahu i to, že si člověk nemusí vše pamatovat přesně, natož po užívání návykových látek nebo pobytu na ulici, kdy nevnímají, co je za čas, natož jaké je datum.

Část výzkumu jsem věnovala i pouhému bytí v NDC. Procházela jsem místnosti, v kterých se klienti pohybují, sledovala jsem jejich interakci a to, jak jsou schopni trávit čas. Zaměřila jsem se na 4 výše zmíněné respondenty a skládala si v hlavě důležité okamžiky. Pozitivně mě překvapil jejich opravdový zájem o zaměstnání. Tři z nich v průběhu odpoledne řešili přípravu na pohovor na pozici „uklízeče vlaků“ pro ČD. Zároveň mě překvapilo, jak se se smíchem baví o tom, že před nimi tam dělali sami alkoholicí a drogově závislí, a proto se nediví, že je propustili. To ve mně vzbudilo pocit, jak kdyby si sami oni neuvědomovali to, že i oni jsou součástí této skupiny. Tato skutečnost mě donutila znovu zapřemýšlet nad jednotlivými rozhovory a zaměřit se na to, jak oni sami vlastně berou svou situaci a jak moc se ztotožňují se sociálním propadem.

9.3 Ochrana výzkumníka při sběru dat

Ač se může zdát otázka bezpečnosti zcela jasná, nemusí tomu tak být. Etická pravidla je něco, co musíme cítit, a to z pohledu obou stran účastníků výzkumu. Výzkumník ale musí myslet hlavně na sebe, a ne pouze na ostatní. (Miovský, 2006) Většinou býváme připraveni na klasické jednání a nemáme mnoho zkušeností s vyhrocenými situacemi. V případě komunikace s bezdomovci musíme být o něco opatrnější než v běžném životě. Stále je nutné brát zřetel na jejich zkreslené vnímání na základě užívání omamných látek a jejich následné nepředvídatelné chování a uvažování. Apeluji tak na pravděpodobné další výzkumníky provádějící svou činnost se stejnou či podobnou sociální skupinou.

Příklad z praxe: Během sběru dat jsem si vybrala slečnu, která dochází do NDC se svým přítelem. Požádala jsem, jestli by byla ochotná mi pomoci s výzkumem, přičemž byl i její přítel a řekl, že mu to nevadí a počká na ni. Rozhovor ale trval déle jak 30 minut a její přítel začal mít zkreslené představy o tom, co s jeho přítelkyní děláme. Začal vyvádět a křičet v denní místnosti NDC. My slyšeli hluk, ale nebrali jsme na něj zřetel. Po ukončení rozhovorů jsem se rozloučila se zúčastněnými a odcházela domů. Přítel od mé respondentky si na mě však počkal před dveřmi NDC, kde nejsou kamery a začal mi vyhrožovat. Báł se, že ho dojde udat na PČR. Já ale nevěděla proč. I přes mé nechápání situace na mě stále slovně útočil. Naštěstí mě po chvíli nechal odejít, ale jeho rozzuření dále pokračovalo i na jeho přítelkyni, do čehož jsem se raději nezapojovala a odcházela jsem. Od té doby se snažím držet si větší odstup.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo nastínit hranici propadu mladých osob k bezdomovectví, objasnit, jak vnímají osoby bez domova pohled většinové společnosti a zároveň poukázat na motivaci, která by je dokázala vrátit zpět do většinové společnosti. Celá práce kladla důraz na důležitost řešení situace právě mladých bezdomovců, které by bylo na snaze zachránit a zabránit jejich absolutnímu propadu.

Na výše zmíněné cíle bylo odpovězeno pomocí výzkumu, během kterého byly použity polostrukturované rozhovory cílené na daná témata. Odpovědi byly následně analyzovány a seskupeny do logických a přehledných celků důležitých pro rekapitulaci jednotlivých rozhovorů. Tři ze čtyř respondentů odpovídali velmi podobně a z mého pohledu i logicky vzhledem k jejich situaci. Jeden z respondentů se ale odlišoval, a proto jsem ho posléze označila jako dobrovolného bezdomovce, neboť jako jediný nemá nějaké větší problémy se svým životem, ani se u něj neobjevuje zájem o změnu.

Témata, s kterými jsem pracovala během výzkumu byly blíže zpracovány v teoretické části práce, kde jsem v první kapitole uvedla terminologii a její definici. V druhé kapitole byl důraz kladem na právní úpravu problematiky bezdomovectví v ČR a poukázání na její zjevné mezery. Třetí kapitola nabízí výčet sociálních služeb spolu s jejich stručnou definicí, pro lepší orientaci v pomoci této sociální skupině. Čtvrtá kapitola měla za úkol vyobrazit psychologické pojetí osobnosti mladého bezdomovce a v poslední kapitole teoretické části byly popsány souvislosti samotného vzniku bezdomovectví u mladých lidí.

Ač bylo na veškeré otázky odpovězeno a samotný cíl byl z mého pohledu splněn, napadalo mě spousta dalších možností zkoumání. Bezdomovectví mladých lidí je opravdu velmi široké téma, plné zajímavostí, které život jedincům přinesl. Pomoci těmto lidem není lehké, ale zasloužili by si v České republice větší míru odbornosti, promyšlenosti a snahy na změnu. Je přímo nutné vytvořit systém, který bude pružněji a funkčněji nastaven vzhledem k specifickým požadavkům jednotlivých klientů. Poznala jsem, že osoby bez přístřeší budou mít zájem spolupracovat, pokud k nim budeme přistupovat bez předsudků a se snahou jim pomoci.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum).

FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN isbn80-85931-79-6.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

KELLER, J. 2013. Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.

KLIMENT, Pavel a Vít DOČEKAL. Pohled na bezdomovství v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5007-0.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

Starý zákon: překlad s výkladem. Přeložil Miloš BIČ. Praha: Církevní nakladatelství, 1974.
- BEZDOMOVSTVÍ - EXTRÉMNÍ VYLOUČENÍ Vlastimila a Ilja Hradečtí

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 2005. ISBN isbn80-7080-573-0.

TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost: výběr z přednášek přednesených na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: Sociopress, 1996. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-902260-0-0.

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4054-9.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071783080.

VYSEKALOVÁ, Jitka. *Chování zákazníka: jak odkrýt tajemství "černé skříňky"*. Praha: Grada, 2011. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3528-3.

Zdroje z webu

...Aby si lidi všimli (1988) | Recenze - Uživatelské | ČSFD.cz . ČSFD.cz [online]. Copyright © 2001 [cit. 23.03.2023]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/270827-aby-si-lidi-vsimli/recenze/>

[online]. Dostupné z: <http://www.hostivickahistorie.cz/samosprava/zakony/1862.htm>

Azylový dům | Šance Dětem. homepage | Šance Dětem [online]. Copyright © [cit. 05.05.2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/azylový-dum>

Co je streetwork [online]. Praha [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/stranka/13/co-je-streetwork>

ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion. [online]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion?bcParent=27>

Informační systém [online]. Copyright © [cit. 04.05.2023]. Dostupné z: <https://is.jabok.cz/do/jabok/954367/955285/955327/Chudoba.pdf>

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Průvodce [online]. Copyright © [cit. 05.05.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-cr-do-roku-2020>

Nízkoprahová denní centra obecně - KOTEC o.p.s.KOTEC o.p.s.. Domů - KOTEC o.p.s.KOTEC o.p.s. [online]. Copyright © 2023, KOTEC o.p.s. Všechna práva vyhrazena. [cit. 05.05.2023]. Dostupné z: <https://www.kotec.cz/nizkoprahova-denni-centra-obecne/>

Pomoc v hmotné nouzi. Průvodce [online]. Copyright © [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>

Národní strategie rozvoje sociálních služeb 2016-2025[online]. Copyright © [cit. 06.05.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/III.pdf/43a14079-b2e1-ae19-ae85-6641f32f7857>

Sociální služby. Průvodce [online]. Copyright © [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1#sspd>

Ve spolupráci s: Investice do mladých lidí jako záchrana ztracené generace v Evropě: klíčové politiky a praxe při řešení bezdomovectví mladých lidí - PDF Free Download. Documents Professional Platform - PDF Download Free - ADOC.PUB [online]. Copyright © 2023 ADOC.PUB. All rights reserved. [cit. 04.05.2023]. Dostupné z: <https://adoc.pub/ve-spolupraci-s-investice-do-mladych-lidi-jako-zachrana-ztra.html>

Způsob bydlení | Sčítání 2021. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/zpusob-bydleni>

Životní a existenční minimum. Průvodce [online]. Copyright © [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum>

Zákony

100/1988 Sb. Zákon o sociálním zabezpečení (1988-2011). Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-100/zneni-20110101>

108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 04.05.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>

111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>

2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 11.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>